

**DE TOEKOMST
GERICHTE WIJK**

Ontwerpdenken bij wijkvernieuwing

Hoe kom je tot een
Ontwerpdenkraam voor een
wijkgebonden procesaanpak
Toekomstgerichte Wijk?

Guus Pieters

Januari 2025

1. Samenvatting

Uitgebreid Ontwerpdenkraam voor Wijkgebonden Projecten in de Stedelijke Leefomgeving

Dit ontwerpdenkraam biedt transitie managers en beleidsmedewerkers ruimtelijke ordening een gedetailleerde en praktische benadering voor het ontwikkelen en uitvoeren van wijkgebonden procesaanpak. Door gebruik te maken van de methodiek Dynamisch Verbinden, in combinatie met design thinking en ondersteunende raamwerken zoals het Transmissie Raamwerk en het Missiegedreven Innovatiesysteem (MIS), biedt dit kader een systematische aanpak voor het realiseren van duurzame en sociaal verantwoorde verbeteringen in een wijk. De kernfocus ligt op de thema's klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit, omgevingsbewustzijn en sociale impact.

Relevantie en Doelen

Met toenemende stedelijke uitdagingen zoals klimaatverandering en sociale ongelijkheid, heeft de rol van de beleidsmedewerker ruimtelijke ordening aan complexiteit gewonnen. Om effectief te kunnen opereren, hebben beleidsmedewerkers behoefte aan een gestructureerd ontwerpdenkraam dat niet alleen praktische oplossingen biedt, maar ook samenwerking en betrokkenheid van alle stakeholders bevordert.

Het Ontwerpdenkraam: Design Thinking in Vijf Fasen

Het ontwerpdenkraam is opgebouwd rond de vijf fasen van design thinking: Empathie, Definitie, Ideegeneratie, Prototyping, en Testen. Deze fasen zijn aangevuld met specifieke methodieken en benaderingen die zijn toegespitst op de wijkcontext.

Hieronder volgt een uitgebreide toelichting van het ontwerpdenkraam voor een wijkgebonden project binnen de context van ruimtelijke ordening bij een gemeente, gericht op de rol van een beleidsmedewerker ruimtelijke ordening. Dit kader omvat alle relevante stappen, methodieken, en praktische tips voor het succesvol toepassen van design thinking in wijkontwikkeling.

2.2. Inleiding: Het Belang van Ontwerpdenken in Wijkgebonden Projecten

De rol van ruimtelijke ordening binnen een gemeente omvat meer dan enkel fysieke inrichting; het gaat om het bevorderen van de leefbaarheid,

duurzaamheid, en sociale cohesie in wijken. Met toenemende uitdagingen zoals klimaatverandering, verstedelijking en sociale ongelijkheid, is een strategische aanpak noodzakelijk. Een ontwerpdenkkader dat aansluit bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's) en de EZK-doelen voor 2030 biedt beleidsmedewerkers een hulpmiddel om wijkverbeteringen effectief te realiseren. Klimaatadaptatie, natuurinclusiviteit, omgevingsbewustzijn en sociale impact bevorderen een holistische, samenwerkende benadering voor wijkontwikkeling.

3. Het Ontwerpdenkkader in Vijf Fasen: Design Thinking

Design thinking biedt een gestructureerde aanpak om complexe uitdagingen op te lossen. De vijf fasen van design thinking – Empathie, Definitie, Ideegeneratie, Prototyping en Testen – vormen de kern van dit ontwerpdenkraam. Hieronder volgt een gedetailleerde uitwerking per fase met concrete voorbeelden en tips.

3.1. Empathie

In de empathiefase draait het om het begrijpen van de behoeften en uitdagingen van de bewoners en andere stakeholders in de wijk. Dit is essentieel om relevante en impactvolle oplossingen te ontwikkelen.

Voorbeeldprojecten:

Projecten zoals Wheermolen-Oost in Purmerend en de Kanunnikenbuurt in Nijmegen zijn goede voorbeelden van empathiegerichte aanpakken. In Wheermolen-Oost is bijvoorbeeld gekeken naar de behoefte aan vergroening en klimaatadaptatie, waarbij bewoners actief betrokken werden om hun ervaringen en zorgen te delen.

Praktische Tips:

1. **Gebruik Wijkwaardenkaarten:**
Maak gebruik van wijkwaardenkaarten om de wensen, behoeften en zorgen van bewoners visueel in kaart te brengen.
2. **Organiseer Buurtschouwen:**
Nodig bewoners uit om samen door de wijk te lopen en ter plekke problemen aan te wijzen, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid of vergroening.
3. **Toepassing van Dynamisch Verbinden:**
Gebruik de 2x2 vragen methodiek van Dynamisch Verbinden om een veilige omgeving te creëren waarin bewoners hun ideeën en zorgen durven te uiten. Leg de methode uit in begrijpelijke taal en benadruk dat hun inbreng cruciaal is voor het succes van het project.

3.2. Definitie

In deze fase wordt de verzamelde informatie gestructureerd en wordt er een heldere probleemdefinitie geformuleerd. Het doel is om een gezamenlijke visie te creëren die als basis dient voor de rest van het project.

Voorbeeldprojecten:

In Bijvanck in Blaricum en Rechters- en Kanunnikenbuurt in Nijmegen zijn de problemen van overstromingen en hitte-eilanden gedefinieerd als belangrijke uitdagingen. Dit leidde tot gerichte initiatieven voor klimaatadaptatie, waterhuishouding en vergroening.

Praktische Tips:

1. **Definieer Concrete Uitdagingen:**
Maak gebruik van de verzamelde input om concrete probleemstellingen te formuleren, zoals "Hoe kunnen we de wijk Wheermolen-Oost beter voorbereiden op hevige regenval?"
2. **Maak Gebruik van Visualisaties:**
Gebruik visuele hulpmiddelen zoals mindmaps of stroomdiagrammen om verbanden tussen problemen te verduidelijken.
3. **Betrek Lokale Stakeholders:**
Bespreek de probleemdefinitie met alle relevante stakeholders ('agents/smaakmakers in de buurt') zodat er draagvlak ontstaat voor de gekozen richting.

3.3. Ideeëngeneratie

In deze fase draait het om het genereren van zoveel mogelijk ideeën om de vastgestelde problemen aan te pakken. Hierbij staat creativiteit centraal en worden alle mogelijke oplossingen overwogen, zelfs de meer onconventionele.

Zes thema's:

Mobiliteit

- uitgangspunten
- ingrepen

Klimaat en groen

- uitgangspunten
- ingrepen

Ontmoeting en gezonde leefstijl

- uitgangspunten
- ingrepen

Wonen en voorzieningen

- uitgangspunten
- ingrepen

Energie en circulariteit

- uitgangspunten
- ingrepen

Praktische Tips:

1. **Brainstormsessies met Stakeholders:**
Organiseer brainstormsessies waarbij bewoners, bedrijven en non-profitorganisaties hun ideeën kunnen delen. Maak gebruik van dynamische (spel) werkvormen, zoals de 'Crazy 8' techniek¹, waarbij deelnemers in acht minuten zoveel mogelijk ideeën genereren.
2. **Inzet van het Transmissie Raamwerk:**
Het Transmissie Raamwerk biedt een structurele methode om ideeën te vertalen naar haalbare stappen, wat helpt om de kloof tussen visie en uitvoering te overbruggen.

¹ <https://www.fridayoutofthebox.nl/crazy-8-creatieve-technieken-visualisatie/>

3. **Gebruik Visuele Middelen:**

Stimuleer het gebruik van schetsen, diagrammen en kaarten zoals de 'Zachte Atlas'² om ideeën tastbaar te maken. Dit maakt het gemakkelijker om samen te werken en ideeën te beoordelen.

3.4. Prototyping

In de prototypingfase worden de meest veelbelovende ideeën omgezet in tastbare prototypes. Dit kunnen fysieke modellen, digitale simulaties of schematische weergaven zijn, afhankelijk van de aard van het project.

Praktische Tips:

1. **Bouw Miniatuurmodellen of 3D-ontwerpen:**

Vooraf bij fysieke wijkprojecten kunnen miniaturen of digitale 3D-modellen helpen om de ideeën concreet en tastbaar te maken.

2. **Gebruik het Missiegedreven Innovatiesysteem (MIS):**

Het MIS van het Groene Brein biedt richtlijnen om prototypes op te zetten die aansluiten bij bredere maatschappelijke doelen, zoals duurzaamheid en sociale inclusiviteit.

3. **Betrek Bewoners in de Prototypingfase:**

Laat bewoners interactie hebben met prototypes om waardevolle feedback te verzamelen. Bijvoorbeeld, laat hen feedback geven op ontwerpen voor vergroening en openbare ruimten.

3.5. Testen

In de laatste fase worden de prototypes getest en geëvalueerd op hun effectiviteit en haalbaarheid. Hierbij wordt gekeken naar zowel de praktische uitvoerbaarheid als de mate waarin de oplossing aansluit bij de behoeften van de doelgroep.

Praktische Tips:

1. **Testen in de Wijk:**

Probeer prototypes in de wijk uit in een gecontroleerde omgeving, zoals een pilotproject. Dit kan bijvoorbeeld het aanleggen van een proefstuk groenvoorziening zijn om te beoordelen hoe dit invloed heeft op klimaatadaptatie en sociale interactie. In Nijmegen is getest met het afsluiten van verkeerswegen en hoe bewoners dit beleven.

2. **Voortdurende Feedback van Bewoners:**

Vraag bewoners en stakeholders om feedback tijdens de testfase en pas waar nodig aan.

3. **Benutten bestaande initiatieven:**

Er zijn landelijk tal van initiatieven die je prima lokaal kunt inzetten. In Nijmegen wordt samengewerkt met Stichting Steenbreek³ die zich samen

² <https://www.ruimtevolk.nl/projecten/zachte-atlas-vinkhuizen/>

³ <https://steenbreek.nl/>

met bewoners richt op vergroening van de buurt. Of Struikroven⁴. Struikrovers redden planten van de sloop. Struikroven is een groene en sociale buurtactiviteit. Samen planten redden, dat verbindt.

4. **Evaluatie en Terugkoppeling:** Gebruik meetbare indicatoren (zoals bewonerstevredenheid en het aantal mensen dat actief betrokken is) om de technische en sociale effectiviteit van de oplossingen te beoordelen.

4. Ondersteunende Methodieken en Raamwerken

Naast het design thinking-proces bevat dit ontwerpdenkraam ook aanvullende methodieken en raamwerken die gericht zijn op het verbeteren van samenwerking en op het borgen van duurzaamheid en maatschappelijke impact.

4.1. Dynamisch Verbinden

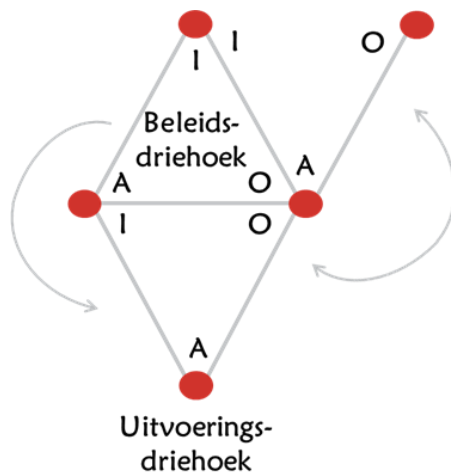
Dynamisch Verbinden⁵ is een methodiek die helpt om verbindingen te leggen tussen verschillende stakeholders, wat essentieel is voor een succesvol wijkproject. Deze methode bevordert een cultuur van samenwerking en wederzijds begrip.

Toepassing:

- Leg de 'rollen en focusvragen' methodiek uit in eenvoudige taal en benadruk het belang van gezamenlijke verantwoordelijkheid.
- Gebruik bijeenkomsten en interactieve sessies om stakeholders kennis te laten maken met elkaar en samenwerkingsdoelen vast te stellen.
- **Praktische Suggestie:**
Gebruik een facilitator om de bijeenkomsten te begeleiden, zeker als er weerstand is onder stakeholders. Dit kan helpen om spanningen te verlichten en productieve discussies te bevorderen.

⁴ <https://www.struikroven.nu/>

⁵ www.engagingdynamics.nl

Rollen en Focusvragen

De methodiek Dynamisch Verbinden benadrukt het belang van samenwerking tussen initiators, actoren, en ondersteuners. Deze rollen helpen de verantwoordelijkheden en betrokkenheid binnen het project te verduidelijken.

Initiator:

Rol: De initiator start het project, communiceert de visie en legt de eerste contacten.

Focusvragen:

- Wat is het uiteindelijke doel van dit project?
- Hoe communiceer ik mijn visie effectief naar de actoren en ondersteuners?
- Welke middelen en ondersteuning zijn nodig?

Actor:

Rol: De actor is direct betrokken bij de uitvoering en draagt bij aan het realiseren van de doelen.

Focusvragen:

- Wat zijn mijn taken en verantwoordelijkheden?
- Welke ondersteuning heb ik nodig?
- Hoe kan ik optimaal samenwerken met andere actoren?

Ondersteuner:

Rol: De ondersteuner biedt middelen en expertise om het project te faciliteren.

Focusvragen:

- Welke middelen en expertise kan ik bieden?
- Hoe blijf ik op de hoogte van de projectvoortgang?
- Hoe kan ik een stabiele basis creëren voor de actoren?

Overkoepelende Focusvragen:

1. Hoe blijven we effectief communiceren om de samenwerking soepel te laten verlopen?
2. Welke uitdagingen kunnen we verwachten en hoe kunnen we hiermee omgaan?
3. Hoe creëren we vertrouwen en betrokkenheid onder de stakeholders?

Door deze vragen regelmatig te herzien en te beantwoorden, wordt het projectteam ondersteund in een adaptief en gericht samenwerkingsproces.

4.2. Transmissie Raamwerk

Het Transmissie Raamwerk⁶ biedt een structurele benadering om strategieën te vertalen naar uitvoerbare stappen. Dit is nuttig voor beleidsmedewerkers om een brug te slaan tussen visie en uitvoering.

Toepassing:

- Gebruik dit raamwerk om lange termijn doelen in behapbare stappen op te delen.
- Werk samen met technische experts om praktische stappen vast te stellen, vooral bij het uitvoeren van complexe duurzaamheidsinitiatieven.

4.3. Missiegedreven Innovatiesysteem (MIS)

Het MIS⁷ biedt richtlijnen om prototypes en ideeën te ontwikkelen die aansluiten bij maatschappelijke doelen zoals duurzaamheid en sociale inclusiviteit.

Toepassing:

- Integreer deze aanpak bij het ontwikkelen van prototypes om ervoor te zorgen dat ze bijdragen aan bredere maatschappelijke en duurzame doelen.
- Gebruik MIS-principes om partners te betrekken die een vergelijkbare missie delen.

5. Omgaan met Weerstand en Samenwerkings-uitdagingen

Het werken in een wijkcontext kan weerstand oproepen bij bepaalde stakeholders, zoals bewoners die bezorgd zijn over veranderingen of bedrijven die vrezen voor hun belangen. Daarom bevat dit ontwerpdenkkader een sectie met technieken om weerstand om te buigen en samenwerking te bevorderen.

1. Bemiddeling:

⁶ <https://hetgroenebrein.nl/publicatie/wegwijzer-voor-het-werken-aan-transities/>

⁷ <https://hetgroenebrein.nl/publicatie/wegwijzer-voor-het-werken-aan-transities/>

Zet bemiddelaars in om conflicten op te lossen en bruggen te bouwen tussen uiteenlopende belangen.

2. **Quick Wins:**

Start met kleine, zichtbare verbeteringen die snel gerealiseerd kunnen worden en die direct waarde toevoegen aan de wijk. Dit helpt om het vertrouwen en de betrokkenheid van bewoners te winnen.

3. **Neutrale Facilitatoren:**

Gebruik neutrale facilitatoren voor bijeenkomsten om een objectieve en open sfeer te behouden waarin iedereen zich gehoord voelt.

6. Monitoren en Evalueren

Een goed ontwerpdenkkader bevat ook een monitorings- en evaluatiecomponent om de voortgang en impact te meten. Dit helpt beleidsmedewerkers om waar nodig bij te sturen en om aan te tonen dat het project resultaten oplevert.

1. **Meetbare Indicatoren:**

Stel duidelijke indicatoren vast, zoals het aantal deelnemers aan participatiebijeenkomsten, de tevredenheid van bewoners en de daadwerkelijke verbetering van de fysieke wijk.

2. **Feedback Mechanismen:**

Creëer mogelijkheden voor stakeholders om voortdurend feedback te geven, zoals online enquêtes of feedbackboxen tijdens bijeenkomsten.

3. **Periodieke Evaluatie:**

Voer op regelmatige basis evaluaties uit om de voortgang te monitoren en stel indien nodig de aanpak bij.

7. Conclusie

Dit uitgebreide ontwerpdenkraam biedt een complete handreiking voor transitiemanagers, programmamanagers en beleidsmedewerkers om een wijkgebonden procesaanpak in de stedelijke leefomgeving te ontwikkelen en uit te voeren. Door een dynamische en adaptieve aanpak te combineren met duidelijke rollen en richtlijnen, bevordert het kader niet alleen effectieve samenwerking maar ook duurzame, toekomstgerichte wijkontwikkeling. Met methoden zoals Dynamisch Verbinden, Transmissie Raamwerk, en MIS kunnen gebruikers impactvolle en langetermijnverbeteringen realiseren, in nauwe samenwerking met de collega's, adviseurs, Infra-GWW bedrijven én buurtgemeenschap en stakeholders.